

is, amely minden Dumas-ízű kalandos, melodramai elemével, a meglepő fordulatok hajszolásával, s a valódi magyaros s „jókaias” anekdotizálással együtt *szociológiailag hiteles* képét adja annak, hogyan kínozza meg a népet a helyi kiskirálykodás. Jókai szemlélete itt komplex: azt érzékelteti, hogy a vármegye egyszerre volt népeellenes és a Habsburg centralizáció ellen küzdő intézmény. A mű szilárdan áll Ráby Máttyás emlékiratai alapján, s ez azért közismert, mert ezt a memoárt is kiadták. Jókai valóságfedezete a kiadatlan, nagyközönség által nem ismert források esetében természetesen nem ilyen nyilvánvaló.

Szinte csodálatos lett volna, ha Jókai nem ír valóban kiváló, értékálló történelmi regényeket. Hiszen minden belső s külső adottsága megvolt ehhez. Tagja volt a történelmileg rendkívül tudatos reform-szabadságharc-kiegyezéskori vezető rétegnek. Ismerte azokat, akik a döntéseket hozták. Tudta, hogyan s miért hozták azokat. Ismerte a dolgok visszáját. (Kár, hogy az utóbbi ismereteinek egy részét megtartotta magának.) E gyakorlati politikai iskola éppen úgy kedvező adottsága volt, akár a magyar múlttal s a középnemességgel való mély belső azonosulása. Sok nyelvet bíró ember volt, talán a *legműveltebb* magyar író. Fiatalkorában élményanyagot gyűjtött; öregkorában a könyvek szinte azon a helyen nyíltak ki kezében, amelyre szüksége volt.

V.

A százhusz esztendeje tartó szakadatlan Jókai-diadalmenet azt jelzi: egy néprátalált írójára. Minden ellenkező híreszteléssel szemben: nem könnyen hívó népről van szó. Az író, akire rátalált, aligha egészen naiv. Históriai-politikai tekintetben semmi esetre sem volt az. A modern korban nem lehetne *művelt rétegeknek* is favorizált írója, ha csak szórakoztató mesét nyújtana minden megbízható történelmi *információ* nélkül. Márpedig többet ad: valóságos Enciclopedia Hungaricát (amelyet tudományos intézmények kicédelülésre méltónak találtak). Szemszöge természetesen a XIX. századbeli liberális-humánus közép-nemesé. Mi viszont a XX. század második felének Magyarorszáგában élünk. Senki nem bújhat ki a bőréből-korából, társadalmából. A múltat óhatatlanul annak normáihoz igazítjuk. Jókain keresztül tehát kettős fénytöréssel szemléljük történelmünket. Mindannyiunk természetes emberi korlátait is figyelembe véve, valahogy úgy érzem: Jókai Mór történelmi és nem „történelmi” regényeket írt.

LORÁND IMRE

A SZEGEDI KÖNYVKIADÁS ÜGYE

Meggyőződése, hogy az az ügy, amelyről most beszélni akarok — bár eddig írók, irodalmárok, közéleti vezetők szűkebb körökben vitatott gondja volt —, megérdemli a szélesebb nyilvánosság figyelmét. Azért is hozom szóba. A szegedi könyvkiadásról beszélek, ami tulajdonképpen nincs. Ez év februárjában megszűnt.

Írók, irodalmárok s mindazok, akik a nemcsak paprikájáról, szalámijáról, papucsáról, régi boszorkányairól, hanem egykori és mostani szellemi értékeiről is híres város szellemi rangjának építésén-emelésén dolgoznak, nem akarnak bele-nyugodni ebbe a helyzetbe. Azon töpregenek, mit kellene s lehetne tenni, hogy ezt az elvesztett lehetőséget visszaszerezzük. Az a felelősségérzet is ösztönöz bennünket, ami a társadalmi fejlődésért dolgozó emberek szerepvállalásával mindig együtt jár. Ki küzdene, vitatkozna, perelne érte, ha mi is szó nélkül lemondunk róla?

„Ha megszűnt és szükség van rá, újra meg kell csinálni” — mondhatná bárki a kézenfekvő megoldást. Igen ám, csak hogy a probléma nem ilyen egyszerű. A könyvkiadási lehetőség megszűnése — mondjuk inkább bizakodóbb hangon így: átmeneti szünetelése — azzal az új gazdasági mechanizmussal függ össze, amelytől pedig éppen itt vidéken, a kultúra és művelődés köreibe is, a sokat emlegetett decentralizáció beköszöntése, és más okok miatt is, új lehetőségek kibontakozását, megjelenését vártuk.

Mint ismeretes, az elmúlt években a szegedi könyvkiadás úgy „funkcionált”, hogy az egyik fővárosi nagy könyvkiadó vállalat, a Magvető gondozásában, szegedi-budapesti kooperáció útján jelentek meg a Tiszatáj-Magvető Kiskönyvtár kiadványai. Sok vitának, torzsalkodásnak volt a forrása ez a közösködés. A fővárosi kiadó élve a gazdaságirányítás új rendszerében nyert jogokkal — úgy segített a neki is gondot okozó állapoton, hogy megszüntette magát a gondok forrását, magát a Tiszatáj-Magvető Kiskönyvtárat. E döntéshez való jogát az új viszonyok

közt aligha lehet elvitatni. Csakhogy ebből a vállalati szintű döntésből az az országos szintű és szerintem megmagyarázhatatlan, indokolhatatlan következmény származott, hogy nincs vidéken szervezett könyvkiadás. (Akadnak itt-ott afféle „vadkiadványok”, de most nem ezekről van szó.) A decentralizálást, a vállalati önállóságot és sok egyéb új és üdvös módszert a megérdemelt jogaiba emelt új mechanizmus tehát felemás és ellentmondásos helyzetet hozott a vidéki irodalmi élet számára. Decentralizáció helyett abszolúttá nőtt a főváros eddig is túlméretezett, monopolisztikus helyzete ebben a tekintetben. Hónapok óta nincs vidéken könyvkiadási lehetőség, még olyan áttételes túlbonyolított, felülről irányított és önálló formában sem, ahogy eddig legalább létezett. (Közvetve: az a régebbi állapot azonban nem csupán bajok és viták forrása volt, hanem valóban fontos lehetőség a magyar ciék szellemi életében. Erre csupán azt említem meg, hogy az elmúlt esztendőben a Tiszatáj–Magvető kiadó kezdeményezésére, illetve gondozásában hét kötet jelent meg, s ezek közül kettő József Attila-díjat hozott a szerzőjének és a — kiadónak is. Ritka arány, fővárosi kiadó esetében is!)

A feladat most már az volna, hogy az eddigi — véglegesnek akkor sem tekintett — állapot megváltozása után jöjjön az értelmes újjárendezés: szülessen meg a szegedi, életképes könyvkiadó szervezet, hiszen a decentralizáció már említett tétele, a helyi szervek önállóságának növekedése valóban megteremti ennek a lehetőségét. Így tehát, amit az új irányítási rendszer egyik kezével elvett, a másik kezével bőven visszaadhatja. Ez az új lehetőség nem csupán elvekben létezik: amikor a vidéki könyvkiadás megszűnése befejezett tényvé vált, a Kiadói Főigazgatóság úgy foglalt állást ebben a valóban nem lokális jelentőségű irodalompolitikai dilemmában, hogy ha néhány vidéki nagyváros helyi irányító szervei kérik, megkapják a kiadási jogot és a nyomdai kapacitást. A gazdasági feltételek — vagyis a pénzt — azonban helyileg kell előteremteni.

A lecke fel van adva. Olvasom a Pécssett megjelenő Dunántúli Napló-ban, hogy ott is cikkeznek erről a leckéről. Érveik szinte ugyanazok: a decentralizáció elvének hangoztatása — illetve számon kérése —, továbbá Pécs szellemi rangjának emlegetése stb. Érvelés közben pécsi írókollégáink azonban mintha túlságosan „haza-beszélnének”, mert azt olvasom ottani író társam cikkében: „nyolc-tíz éve vált az országban szállóigévé: ami a kultúrát illeti, a főváros után Pécs következik s utána egy nagy úr”... Nehezen tudom elfogadni ezt a sajátos lokálpatriotizmust, bár egy jószándékú és közhasznú igényt támasztanak alá vele, azt tudniillik, hogy legyen Pécssett könyvkiadó. Én most nem akarom elősorolni, hogy Szeged szellemi élete, rangja, súlya milyen nyomós érv lehetne, csupán annyit jegyez meg: bármily tehetséges balettagyűttesből, évenkénti filmfesztiváliból, vagy akár szabadtéri játékból még nem születhet életképes könyvkiadás, csakis írók, irodalmárok, tudást terjesztő tudománymívelők munkásságából születhet. S ha így tekintem át a szegedi terepet, innen is sok adatot, érvet tudnék felsorolni. Egy pillantásra viszszaterve pécsi kollégáink érvelésére, onnan is egy minket támogató adat jön: Pécssett 1964-től mostanáig, tehát négy év alatt hét kötet jelent meg a Jelenkor–Magvető kiadásában, Szegeden a legutóbbi egy év alatt jelent meg ennyi. De a szegediek sem csak itt jelentették meg könyveiket: egy kicsit a már említett huzavonás helyzet, meg a becsvágy is arra készítette őket, hogy fővárosi kiadóknál jelentessék meg könyveiket.

Nem jelentéktelen ügyek, dolgok ezek. Néhány vidéki nagyváros irodalmi élete próbálja megtalálni a helyét az országos elrendeződésben — gondoljunk, reményeink közegek. Szegedről szólva, nem akármilyen múltú és jelenű irodalmi élettel rendelkező városról beszélünk. Hosszasan érvelhetnénk s érdemes tényeket sorolnánk. De inkább a mai gondok, s a jövőben még inkább kibontakozó problémák közül említek egyet-kettőt. Az egyik: ha az itt élő írók kiadható művei ezután is megjelennek a fővárosi kiadónál, minek akkor szegedi kiadó — kérdezhetné bárki. Igen ám, de aki közelebbről látja, tudja, hogy a vidéken élő író számára sok esetben önként vállalt hendikep, s az is nyilvánvaló, hogy az új kiadói törekvések-lehetőségek között a legnehezebb dolguk a most induló fiataloknak lesz. Kétszeresre nőtt akadályokkal találják magukat szemben olyanok is, akik megjelenésre érett tehetségek. Ismert belső gondok ezek. Mi lesz a mi most vagy később induló fiataljainkkal, akiknek fejlődéséért, kibontakozásáért mi is felelősek vagyunk? A kiadatlan kézirat, az íróasztal irodalom — deformál, rossz hangulatokat szül, azt is mondhatnám: demoralizál.

Továbbmegyek: nem is olyan régen, a vidéki életről írott könyvemhez adatokat, benyomásokat gyűjtve, olyan könyvek, kiadványok után kutattam, amelyek az adott táj, vagy város múltjában, jelenében eligazítanak. Azt tapasztaltam, hogy ilyenfajta dokumentumok száma érthetetlenül kevés. A vidéki városokról például olyan monográfiák vaskos kötetét vehettem kézbe, amelyek 1927–28 táján

jelentek meg. Tehát a Horthy-rendszerben, az ellenforradalom győzelme után hét esztendővel már vaskos monográfiákat adtak ki, nyilván annak a rendszernek létét, jogosságát s tetteit igazolándó. Nemsokára elérkezünk a felszabadulás huzonötödik évfordulójához, s mi alig tudunk felsorolni monográfiákat, legújabbkori helytörténeti kiadványokat, pedig a mi rendszerünk aztán tudna mit mondani a maga igaza mellett a mának is, az utókornak is.

A legtöbb gondunk nem is akörül van, hogy mit adhatnánk ki, és hogy miért van szüksége Szegednek könyvkiadóra, hanem az, hogyan teremtsük meg a könyvkiadás anyagi alapjait. Magyarán mondva: a pénzt. Többször is elhangzott már az a rokonszenves és megnyugtató állásfoglalás, hogy az új gazdasági mechanizmus viszonyai közt — amikor is a gazdasági, rentabilitási, azt is mondhatnám, üzleti szempontok élenkben dominálnak majd — nem csökkenhet a kultúra a művelődés számára juttatott anyagi keret Igen ám, de lényegesen nem is növekedhet, márpedig ha itt Szegeden a könyvkiadást helyi erőből kellene megoldani, az erre fordítandó pénzt valahonnan el kellene venni. Honnan? Hálás köszönet a kilátásba helyezett kiadói jogért, a papírkontingensért, ami nélkül könyvet kiadni valóban nem lehet, de a könyvkiadás nem tartozik a fényesen jövedelmező ületek közé — honnan vegyük rá a pénzt? Most veszem észre: itt is rejtőzik egy érdekes elmentmondás. A könyvkiadás az elmúlt években sem volt fényes üzlet; nyilván állami dotációval jelenhettek meg azok a könyvek, amelyeket a szegedi kiadó adott ki. Ha a kultúrára, jelen esetben a könyvkiadás finanszírozására adott anyagi keret nem csökkenhet, feltehető a kérdés: hova került az a régi dotáció? Nem lehetne ugyanazt továbbra is odaadni — az elvben máris jóváhagyott helyi kiadói tevékenység támogatására?

Nem olyan egyszerű tehát a probléma, mint első pillantásra látszik. Mégsem hiszem, hogy megvalósíthatatlan ábrándokat kergetek, amikor az újrakezdés igényeit fejegetem. S bízom is benne, hogy a jószándékú töprengésekből, vitákból a helyi erőforrásokra is számítva, tervezgetve, megszületik a jó eredmény. Másképp fel sem szólaltam volna. Miközben ezt az újságcikket fogalmazom, itt vannak előttem a jó öreg Dugonics András könyvei. Vele ismerkedem abból az alkalomból, hogy halálának százötvenedik évfordulója következik. Dugonics kétkötetes főművének címlapja van előttem: Magyar Példa Beszédek 's Jeles Mondások. A címlap alján ez áll: Szegeden, Nyomtattatott Grün Orbán Betűivel 's költségével. 1820. Elképzelhetetlenek tartom, hogy az első jeles szegedi író halálának százötvenedik évfordulója táján olyan helyzet legyen nálunk, hogy ha most jönne Dugonics ezzel a kéziratral, azt kellene mondani neki: sajnáljuk, kéziratával nem tudunk mit kezdeni. Nem adunk ki könyveket.

Szegeden kell kiadni könyveket!

MOCSÁR GÁBOR

SZERVEZETT VIDÉKI KÖNYVKIADÁST!

Szerkesztőségünk úgy véli, hogy Mocsár Gábornak a szegedi Dél-Magyarország május elseji számában megjelent fenti cikkét a Tiszatáj olvasóközönségével is érdemes megismertetni. A szélesebb körű nyilvánosságot az indokolja, hogy nem csupán speciális szegedi vagy dél-magyarországi kérdésről, hanem országos horderejű gondról van szó. Nevezetesen arról, hogy az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésének kezdő időszakában a nagy vidéki kulturális központok élnek-e a kínálkozó lehetőségekkel, megragadják-e az alkalmat arra, hogy *szervezett formában létrejöjjön a vidéki könyvkiadás?* Olyan gyors és határozott lépésre van szükség, mint a Magvető volt — csak hogy épp ellenkező értelemben. Beszéljünk, vitakozzunk, gondolkozzunk hát a vidéki könyvkiadás ügyéről, de ne csak a szegedi körtöltésen belül! A Tiszatáj szívesen megnyitja uszábjait bárhonnan érkező tartalmas hozzászólásoknak, de különösen Debrecen, Pécs és Miskolc — az Alföld, a Jelenkor és a Napjaink tábora — véleményeseréjét itélné hasznosnak; egymást kiegészítő és támogató ötletekből hamarabb születhetne közös eredmény.

Első lépésként a Tiszatáj szerkesztőségének álláspontját vázolnánk fel, már előljáróban azt is jelezvén, hogy a remélhetőleg meginduló polémia lezárása után szívesen vállalkoznánk egy végkövetkeztetéseket megfogalmazó, országos hatósu-
garú szóbeli eszmecsere megszervezésére is.

Szegeden közel tíz éven át funkcionált az előbb önálló, majd a Magvető mellék-vállalkozásaként támogatott könyvkiadás. A *Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár* negyvenkötetnyi kiadványára érthetően vagyunk büszkék, még akkor is, ha jól tudjuk, hogy a József Attila-díjjal koszorúzott művek mellett olykor tér nyílt az idő